

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

О.В. Салко*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

На сьогодні в Україні жваво розгортаються різноманітні дискусії щодо якості вітчизняного законодавства та його ролі в соціально-економічному житті країни. Досить часто такі дискусії відбуваються у формі діалогу поміж різними політичними силами країни та використовуються як виключно політичний PR-крок тієї чи іншої політичної сили з метою підірвати електоральну підтримку своїх “колеґ-конкурентів”. Більша ж увага цьому питанню, хоча і на буденному рівні, приділяється, якраз-таки самим електоратом, який безпосередньо на собі відчуває усі переваги та недоліки сучасного українського законодавства. Не обминула увагою дану проблему і наукова громадськість України, присвячуючи останній глибокі теоретико-правові дослідження.

Із першого дня незалежності України питання про законодавство, а особливо про його дію та якість, постало дуже гостро. Формувалася нова держава — держава демократичного типу із верховенством права та домінуванням законності у всіх сферах суспільних відносин. Суспільні ж відносини того часу зазнавали впливу реформ, продиктованих зміною адміністративно-командного типу господарювання на ринковий. А зі зміною колишнього типу господарювання нагальної зміни потребувало і колишнє законодавство.

Не зважаючи на особливу актуальність питання, поспішати потрібно було повільно, запобігаючи різким та невваженим діям і рішенням. Скасувати в одну мить дію усього попереднього законодавчого масиву було рішенням немудрим, що призвело б до цілковитого беззаконня та анархічних проявів у суспільстві. Особливо загрозовою була ситуація в аграрному секторі економіки країни, де питання власності на землю як на основний засіб виробництва в ієрархії усієї низки тогочасних проблем зайняло місце номер один.

Розуміючи ситуацію, що склалася в країні, Верховна Рада Української РСР, задекларувавши в Постанові “Про проголошення незалежності України”¹ від 24 серпня 1991 року положення про чинність на території України виключно законодавства республіки, вже 12 вересня 1991 року в Законі України “Про правонаступництво України”² робить певну поправку, яка стосується дії на території України Законів Української РСР та інших актів, ухвалених Верховною Радою Української РСР, оскільки вони не суперечать законам України, ухваленим після проголошення незалежності України. Таким чином розпочалася широкомасштабна робота законотворчого органу щодо реформування чинного законодавства України, а також активізувалася

© Салко О.В., 2005

* аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

¹ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. // ВВР. — 1991. — № 38. — Ст. 502.

² Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. // ВВР. — 1991 — № 46. — Ст. 617.

теоретико-правова діяльність науковців-правників як наукове підґрунтя діяльності законотворця по внесенню демократичних змін у законодавство.

До сьогоднішнього часу багато чого уже зроблено в даному напрямку. Прийнято Конституцію України³, низку основоположних законодавчих актів серед яких варто відмітити Земельний⁴, Кримінальний⁵, Цивільний⁶ кодекси тощо. Демократично вирішено і питання стосовно землі як основного засобу виробництва в аграрному секторі економіки України через проголошення різноманітності та рівноправності форм власності.

На превеликий жаль, демократія, будучи оптимальною формою народовладдя в країні, не є стовідсотково досконалою формою державного управління. Можливість корисного маніпулювання можновладцями суспільною думкою є одним із негативних виявів демократії в дії. Внаслідок цього значний масив законодавства, який існує на сьогодні в Україні, переповнений суб'єктивістсько-популістичним змістом, та не в змозі, а подекуди і не встигає, забезпечити повноцінне регулювання сучасних суспільних відносин, що постійно розвиваються. Багато законодавства мають декларативний характер та позбавлені регулюючого впливу; значна кількість прогалін у законодавстві; безліч дублювань створюють додаткові труднощі. Все наведене вище та плюс останні політико-правові баталії спричинені в Україні проведенням виборів Президента України і зумовлюють актуальність подальшого проведення істинно демократичних реформаційних процесів законодавства взагалі та аграрного законодавства зокрема, направлених на вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, які, в свою чергу, продиктовані сучасними соціально-економічними процесами, що відбуваються останнім часом в світі та в Україні.

Сьогодні постає загальна проблема вдосконалення аграрного законодавства України пов'язана з впорядкуванням правового регулювання суспільних відносин у сільському господарстві. Важливим моментом при цьому виступає наукова обґрунтованість процесу та придатність його результатів на практиці, його максимальна практична ефективність. Таким чином, проблема вдосконалення аграрного законодавства має безпосередній зв'язок із теоретико-науковими завданнями вивчення проблем аграрного права України. Тісно контактує вона і з практичними завданнями щодо використання науково обґрунтованих результатів у правовому регулюванні конкретних суспільних відносин.

За час, що минув після проголошення незалежності України, питання стосовно дії законодавства, його ефективності та вдосконалення постійно перебуває під увагою науковців-правників. Підтвердженням цьому є систематичні наукові обговорення тих чи інших проблем та шляхів їх вирішення на наукових та науково-практичних конференціях⁷, а також монографічні та колективні наукові праці. Серед науковців, які займаються загальнотеоретичними проблемами законодавства варто назвати таких, як В.Б. Авер'янов, С.В. Бобровник, О.Л. Богінич, Н.М. Пархоменко, В.Ф. Сіренко, В.Н. Денисов тощо. Щодо питань, пов'язаних із розглядом проблем аграрного законодавства України, важливе місце належить працям В.І. Демчика, Н.І. Титової, В.З. Янчука, В.Л. Мунтяна, Ю.С. Шемшученка, В.І. Андрейцева, В.М. Стретовича, О.О. Погрібного, А. Статівки, Т.П. Проценко, П.Ф. Кулініча, Ц.В. Бичкової, І.А. Дмитренка, В.М. Шульги, В. Носіка, О.А. Поліводського,

³ Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

⁴ Земельний кодекс України // ВВР. — 2002. — № 3-4. — Ст. 27.

⁵ Кримінальний кодекс України // ВВР. — 2001 — № 25-26. — Ст. 131.

⁶ Цивільний кодекс України // ОВУ. — 2003. — № 11. — ст. 461.

⁷ Див.: Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії та практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, жовтень 1999 року / В.Ф. Опришко та ін. (ред.); Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 1999. — 599 с.; Проблеми кодифікації законодавства України. Тези доповідей і наукових повідомлень науково-практичної конференції (Київ, 14 травня 2003 року) / В.П. Нагребельний, Н.М. Пархоменко (заг. ред.); НАН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 2003. — 227 с.; Законодавство України: проблеми вдосконалення. — К., 2001. — 290 с. тощо.

С.Ф. Домбровського, В.А. Солюка, З.А. Павловича тощо.

Представники науки сучасного аграрного права України досліджують досить важливі сторони правового регулювання суспільних відносин, які складаються в аграрному секторі економіки України. Зокрема, питання, пов'язані з: майновими відносинами в сільському господарстві⁸; відносинами щодо реалізації сільськогосподарської продукції та договірними відносинами в сільському господарстві⁹; створенням та діяльністю різної організаційно-правової форми та форми власності сільськогосподарських виробників¹⁰.

Глибокому теоретико-правовому дослідженню піддаються важливі питання, пов'язані з правовим забезпеченням належного функціонування аграрного сектора народного господарства незалежної України. Наведені дослідження мають, що особливо корисно та дієво в практичному відношенні на початковому етапі формування системи законодавства країни, вузько предметне спрямування — розроблення правових механізмів регулювання важливих сторін сільського господарства, які продиктовані сучасними соціально-економічними умовами розвитку України в міжнародному співтоваристві. Іншими словами, відбувається процес теоретичного обґрунтування реформування аграрного законодавства України, що ініційований реформуванням соціально-економічної сфери життєдіяльності нової, спрямованої на демократичні цінності країни, що формує громадянське суспільство, країни з безспірно потужним сільськогосподарським потенціалом.

Разом із науковою діяльністю відбувався і законотворчий процес. За часи реформаційних процесів аграрного законодавства було прийнято ряд спеціальних Законів України та інших нормативно-правових актів компетентних органів держави¹¹. За більш, ніж десятирічний

⁸ Проценко Т.П. Правовий режим майна селянських (фермерських) господарств України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 1996. — 20 с.

⁹ Васильченко О.М. Правові аспекти розпорядження продукцією колективними сільськогосподарськими підприємствами: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національна юридична академія України. — Х., 1995. — 16 с.; Поліводський О.А. Правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 1999. — 17 с.; Радчук О.П. Правове регулювання комісійної торгівлі сільськогосподарською продукцією: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Українська юридична академія. — Х., 1993. — 19 с.; Статівка А.М. Договори в системі агропромислового комплексу України в умовах ринкових відносин: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 1998. — 32 с.

¹⁰ Гаєцька-Колотило Я.З. Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2003. — 22 с.; Волинська М.С. Правові засади створення та діяльності селянських (фермерських) господарств в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. — Л., 1999. — 18 с.; Земко А.М. Правове забезпечення організації підсобних виробництв і промислів сільськогосподарських підприємств: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2004. — 20 с.; Коваленко Т.О. Правові аспекти реструктуризації недержавних сільськогосподарських підприємств: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2002. — 21 с.; Лебідь В.І. Правове становище особистих селянських господарств в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2002. — 21 с.; Лямцева Т.В. Правове забезпечення виробничо-господарської діяльності державних спеціалізованих сільськогосподарських підприємств: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2004. — 20 с.; Уркевич В.Ю. Правові проблеми становлення сільськогосподарських кооперативів в умовах ринкової економіки України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2001. — 20 с. тощо.

¹¹ Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України" (1992 рік); "Про колективне сільськогосподарське підприємство" (1992 рік); "Про селянське (фермерське) господарство" (1993 рік); "Про насіння" (1993 рік); "Про племінне тваринництво" (1993 рік); "Про поставки продукції для державних потреб" (1995 рік); "Про пестициди і агрохімікати" (1995 рік); "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі" (1996 рік); "Про сільськогосподарську кооперацію" (1997 рік); "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" (1997 рік); "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини" (1998 рік); "Про фіксований сільськогосподарський податок" (1998 рік); "Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років" (2001 рік); "Про зерно та ринок зерна в Україні" (2002 рік); "Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу" (2002 рік); "Про особисте селянське господарство" (2003 рік); "Про захист прав покупців сільськогосподарських машин" (2003 рік); "Про державну підтримку сільського господарства України" (2004 рік); "Про сільськогосподарську пораду діяльність" (2004 рік) тощо.

пострадянський досвід реформування аграрного сектора економіки прийняті нормативно-правові акти частково змогли позитивно врегулювати великий комплекс суспільних відносин у сільському господарстві. Проте агропромислове виробництво не те, щоб не покращило своє становище в структурі народного господарства, але постійно перебуває в гострій економічній кризі. Одним із вагомих соціально-економічних чинників, який впливає на такий стан речей, є значний розрив між праворегулюванням і правозастосуванням у галузі агропромислового комплексу¹².

Неспроможність сучасного аграрного законодавства повною мірою сприяти стабілізації та піднесенню сільськогосподарського виробництва, а разом із тим і виходу галузі народного господарства із зтяжної кризи, пояснюється в науковій літературі¹³ такими причинами:

- по-перше, великий масив нормативного матеріалу поданий у законах України, указах Президента, постановах уряду та відомчих нормативних актах;
- по-друге, що, очевидно, випливає із першого, велика кількість нормативно-правових актів мають неоднакову юридичну силу.

Зазначається також про ще один із основних соціально-економічних чинників, що негативно вплинули на законотворчий процес у державі, його якість і ефективність, в тому числі аграрного законодавства, формування ринкових відносин у сфері агропромислового комплексу. Таким чинником є зтягування процесу прийняття Конституції України, у зв'язку з чим виник досить великий часовий проміжок від проголошення незалежності України до прийняття її нової Конституції¹⁴.

Очевидно, серед загального масиву проблем, пов'язаних із процесом удосконалення аграрного законодавства України, однією з основних виступає проблема реформування сучасного аграрного законодавства шляхом його систематизації. У даній статті розгляд процесу удосконалення аграрного законодавства подається саме з позицій його систематизації.

Розглядаючи дану проблему, стаття має на меті довести своєчасність проведення систематизації аграрного законодавства України, як одного з ключових моментів його вдосконалення. Серед завдань, які потребують для вирішення, в цій статті центральне місце займає вплив сучасних соціально-економічних чинників на процес удосконалення сучасного аграрного законодавства України шляхом його систематизації.

Реформування аграрного законодавства України в сучасних умовах перебуває в стадії визрівання чергового свого етапу, що викликаний новітніми соціально-економічними чинниками: євроатлантичними інтеграційними процесами; вступом України до Світової організації торгівлі; розглядом Сполученими Штатами Америки питання про зняття обмежень імпорту до країни товарів народного господарства виробництва України тощо. І якщо на попередніх етапах реформування головними завданнями були відхід від адміністративно-командної системи, юридичне закріплення нового типу господарювання через утвердження різноманітності та рівноправності форм власності як необхідна умова багатокладності економіки ринкового типу, правове забезпечення процесу позбавлення держави статусу виключного власника землі та розпаювання її між громадянами України як ключовий момент введення приватного сільськогосподарського виробництва, реструктуризація державних сільськогосподарських товаровиробників та юридичне оформлення створення на їхній базі сільськогосподарських товаровиробників ринкового типу, державна підтримка сільськогосподарського товаровиробника нового типу тощо, то тепер акценти дещо перемістилися. Сучасний етап реформування аграрного законодавства має сконцентруватися на уніфікації правового регулювання суспільних відносин у

¹² Статівка А. Про аграрне законодавство і проблеми його удосконалення в сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. — 2001. — № 7. — С. 7.

¹³ Див.: там само. — С. 7.

¹⁴ Семчик В.І., Стретович В.М., Погрібний О.О. та інші. Аграрне законодавство України: проблеми ефективності / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К.: Наукова думка, 1998. — С. 217.

сільському господарстві.

Сказане не заперечує подальшого вдосконалення та розвитку суспільних відносин у сільському господарстві та відповідного їхнього юридичного оформлення та врегулювання. Незважаючи на наявність великої кількості правових актів, що регулюють аграрні відносини, дотепер ряд важливих питань у даній сфері ще не одержали належного правового вирішення. А однією з основних причин цього є те, що норми аграрного законодавства не систематизовані, і за таких обставин не може бути мови про їх систематичний розвиток.

Необхідність систематизації аграрного законодавства безсумнівна та очевидна. Протягом тривалого часу було прийнято велику кількість законодавчих актів, що регулюють аграрні відносини. Частково вони застаріли, але деякі з давно прийнятих актів діють і в даний час. Серед них є законодавчі акти, які встановлюють принципи положення, і законодавчі акти, які регулюють питання приватного характеру. Діюче сьогодні аграрне законодавство України характеризується надмірною кількістю нормативно-правових актів, які мають неоднакову юридичну силу, великою кількістю відомчих нормативно-правових актів, які часто суперечать аграрним законодавчим актам, а також тим, що будучи розкиданими у законодавчих і підзаконних актах інших галузей права, такі аграрно-правові норми дають підстави для їхнього двозначного тлумачення.¹⁵

З метою полегшення практичного застосування норм аграрного законодавства різними поліграфічно-видавничими компаніями (підприємствами) юридичного профілю (спрямування) свого часу було видано ряд систематизованих збірників аграрного законодавства. Тобто була проведена певна робота щодо систематизації у такій її формі, як інкорпорація. Однак під час практичного використання такого типу збірників часто виникають питання про дію законодавчого акта та інші питання, пов'язані з легітимністю того чи іншого законодавчого акта в цілому чи його частини, адже така систематизація має приватний характер. Звичайно, не можна недооцінювати такої роботи, проведеної на приватному рівні. Вона досить таки корисна для вивчення та дослідження аграрного законодавства, для ознайомлення широкого загалу із законом, що відіграє значну роль у подоланні правового нігілізму громадян.

Необхідність систематизації аграрного законодавства відзначається багатьма науковцями-правниками. При цьому, будучи прихильниками систематизації аграрного законодавства, кожен із них має свою позицію з цього питання. Одні вважають за доцільне створення Основ аграрного законодавства України як головного кодифікованого акта з питань регулювання суспільних відносин у сільському господарстві¹⁶. Інші вважають, що головним комплексним кодифікованим актом, який би регулював аграрні правові відносини має стати Аграрний кодекс України, в якому повинно бути забезпечено універсальність і єдність усієї сукупності аграрних правовідносин, що існують в країні¹⁷. Окремі автори переконані, що передувати прийняттю Аграрного кодексу України повинна розробка законів про сільське господарство України, про аграрну політику України та інші¹⁸.

Існує точка зору, що обмежуватися лише кодифікацією сільськогосподарського законодавства не раціонально. Це вузький підхід до проблеми кодифікації агропромислового законодавства. На даний час, на погляд авторів такої позиції, є всі підстави для розробки

¹⁵ Аграрне право України / За ред. В.З. Янчука. — К., 2000. — С. 57-58.

¹⁶ Титова Н.І. Перспективи кодифікації аграрного законодавства України // Тези доповідей на третій Всеукраїнській науково-практичній конференції з питань кодифікації українського законодавства. — Львів, 1995. — С. 75.

¹⁷ Див.: Янчук В.В. . Аграрне право України / За ред. В.З. Янчука. — К., 2000. — С. 57-58.; Домбровський С.Ф. Окремі питання вдосконалення аграрного законодавства України в світлі гармонізації із законодавством Європейського Союзу // Університетські наукові записки. — 2005. — № 3 (15). — С. 191-194.

¹⁸ Статівка А. Про аграрне законодавство і проблеми його удосконалення в сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. — 2001. — № 7. — С. 9.

Агропромислового кодексу України¹⁹. Далі автори зазначають, що поряд із кодифікацією агропромислового законодавства у системі законодавства України варто враховувати як проміжний етап до системної правотворчості (кодифікації) також можливість і доцільність інкорпорації²⁰. Зазначається також про важливу роль у систематизації агропромислового законодавства України консолідації нормативних актів, яка б допомогла в сучасних умовах забезпечити системність агропромислового законодавства, що, в свою чергу, зробило б його більш доступним для розуміння та користування не лише практичними працівниками сфери агропромислового комплексу, а й усіма заінтересованими особами²¹.

Якщо взяти до уваги той факт, що всі фахівці в сфері аграрних правовідносин одностайні в тому, що аграрне право є самостійною галуззю права зі своїм специфічним предметом регулювання, чому ж для аграрного законодавства, яке виступає зовнішньою формою вираження аграрного права, непридатні ті форми систематизації, які використовуються в інших галузях? У той час, коли про предмет аграрного права (і навіть про саме його існування спричинює ряд теоретичних дискусій, аграрне право вибудувало свою твердо установлену внутрішню систему, що не зазнає істотних змін. Аграрне право роками викладають у вищих навчальних закладах за майже однією і тією ж програмою і ніякої необхідності вносити в неї які-небудь істотні виправлення немає. Аграрне право як галузь права має свою внутрішню систему, яку і досліджує наука аграрного права. Хоча система науки галузі права і не повинна цілком співпадати із системою галузі права, все-таки остання є основою першої. Вироблена і досліджена теорією аграрного права система з відповідними доповненнями цілком може бути покладена в основу систематизації аграрного законодавства.

В науковій монографічній літературі наводяться приклади структури побудови сільськогосподарського законодавства, які заслуговують на особливу увагу. Зокрема, виділяють такі основні його підсистеми, спрямовані на державне регулювання сільського господарства; державні сільськогосподарські підприємства; колективні сільськогосподарські підприємства; селянські (фермерські) господарства та селянські спілки; міжгосподарські формування (агрокомбінати, агрофірми тощо); окремі галузі сільськогосподарського виробництва; переселення; підготовку і перепідготовку кадрів для сільського господарства; пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу; реалізацію сільськогосподарської продукції; особисте підсобне господарство громадян; підсобні промисли; оренду тощо²².

Сучасний етап реформування аграрного законодавства України шляхом систематизації передбачає не тільки власне систематизацію вже існуючих норм аграрного законодавства, але і велику нормотворчу роботу щодо ліквідації прогалин у системі діючих законодавчих актів. Ці прогалини стосуються багатьох сторін аграрних правовідносин. Майже кожна наукова стаття чи монографія містить ряд пропозицій щодо удосконалення та доповнення аграрного законодавства. Врахування всіх цих пропозицій шляхом прийняття окремих законодавчих актів є невиправданою та марною справою. Ліквідувати прогалини в аграрному законодавстві можливо тільки за умови ретельного вивчення всього масиву аграрного законодавства за допомогою повної послідовної систематизації всіх діючих нині норм, які регулюють суспільні відносини в сільському господарстві.

Підсумовуючи сказане вище, доцільно зробити ряд наступних висновків. По-перше, на сьогодні в Україні існує значна кількість нормативно правових актів, які, регулюючи ті чи інші сторони суспільних відносин у сільському господарстві, в цілому характеризуються безсистемністю та потребують удосконалення.

¹⁹ Семчик В.І., Стретович В.М., Погрібний О.О. та інші. Аграрне законодавство України: проблеми ефективності / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К.: Наукова думка, 1998. — С. 223.

²⁰ Див.: там само. — С. 212-213.

²¹ Див.: там само. — С. 213-214.

²² Там само. — С. 210.

По-друге, назрів новий етап реформаційних процесів в аграрному законодавстві України зумовлений сучасними соціально-економічними чинниками, такими, як процес євроатлантичної інтеграції України, вступ України до Світової організації торгівлі, розгляд Сполученими Штатами Америки питання про зняття обмежень імпорту до країни товарів народного господарства виробництва України тощо.

По-третє, на сьогодні існує значна науково-теоретична та нормативна база для постановки питання про своєчасність та доцільність проведення систематизації аграрного законодавства України як важливого етапу удосконалення останнього.

Таким чином, на сьогодні немає нічого такого, що в принципі унеможливило б реформування аграрного законодавства України через проведення його систематизації, хоча, звичайно, не можна не бачити і тих труднощів, що будуть супроводжувати цю велику, але важливу роботу. Необхідність теоретично виробити принципи, методи систематизації аграрного законодавства України, підібрати найбільш оптимальний спосіб систематизації передбачає процес подальших наукових розвідок та досліджень у цьому напрямку.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 2 від 7 жовтня 2005 року)*

